

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

OONA STENBERG

Osallisuusteemapäivä kehitysvammaisten tehostetun palveluasumisen yksikössä

SOSIAALIALAN TUTKINTO-OHJELMA
2021

Tekijä(t) Stenberg, Oona	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä lokakuu 2021
	Sivumäärä 30	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Osallisuusteemapäivä kehitysvammaisten tehostetun palveluasumisen yksikössä		
Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena kehittämistehtävänä. Toiminnallinen kehittämistehtävä oli osallisuusteemapäivä. Teemapäivä järjestettiin heinäkuussa 2021 kehitysvammaisten tehostetun palveluasumisenyksikössä. Teemapäivään osallistui asumisyksikön asukkaiden läheisiä sekä asumisyksikön asukkaat.</p> <p>Teemapäivään rakennettiin osallisuuspolku, jonka varrelle laitettiin kuusi pistettä, joissa oli tietoa itsemääräämisoikeudesta sekä osallisuudesta. Pisteillä oli plakaatteja, joissa oli yleistä tietoa osallisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta sekä käytännön esimerkkejä niiden toteutumisesta sekä asukkaiden ja työntekijöiden ajatuksia.</p> <p>Teemapäivän tavoitteena oli opettaa asukkaiden läheisille jotain uutta itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta sekä havainnollistaa, kuinka nämä teemat toteutuvat asumisyksikössä. Lisäksi tavoitteena oli osallistaa asukkaita teemapäivän suunnittelussa ja toteutuksessa. Tavoitteiden toteutumista arvioitiin palautekyselyiden avulla. Tavoitteet saavutettiin läheisten kohdalla ja läheiset kokivat teemapäivän sopivaksi tavaksi jakamaan uutta tietoa. Asukkaiden osallisuuden kokemus jäi osalta puutteelliseksi.</p>		
Asiasanat Kehitysvammaisuus, osallisuus, itsemääräämisoikeus		

Author(s) Stenberg, Oona	Type of Publication Bachelor's thesis	Date October 2021
	Number of pages 30	Language of publication: Finnish
Title of publication Inclusion theme day in a housing unit for intellectually disabled people		
Degree program Degree Program in Social Services		
Abstract Thesis was implemented as functional thesis. Functional thesis was inclusion theme day. Theme day was held in July 2021 in housing unit for intellectually disabled people. Participants of the theme day was for housing units' residents and their close ones. There was construct a 'inclusion path'. There were six stops, in which was information about inclusion and self-determination. In those information stops was placards of general information of inclusion and self-determination and practical examples how inclusion and self-determination come true. Then there were also residents and employees' thoughts of these subjects. Goal of the theme day was to teach something new about inclusion and self-determination to the close ones of the residents. Second goal was clarifying on how those themes comes in practice in a housing unit. Also, the goal was to participate the residents in planning and implementation of the theme day. Fruition of the goals was evaluated through feedback surveys. Goals were achieved partly. Close ones of the residents learnt something new, and they thought that theme day is suitable way to share information to them. Resident's experience of inclusion was missing partly.		
<u>Key words</u> Intellectual disability, inclusion, self-determination		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN YHTEITYÖKUMPPANI.....	7
3 KEHITYSVAMMAISUUS	7
3.1 Kehitysvammaisuus - lääketieteellinen näkökulma.....	7
3.1.1 Lievä kehitysvammaisuus	8
3.1.2 Keskiasteinen kehitysvammaisuus.....	9
3.1.3 Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus.....	9
3.1.4 Syvä älyllinen kehitysvammaisuus	9
3.2 Kehitysvammaisuus - toimintakyvyn näkökulma.....	9
3.3 Kehitysvammaisuus – sosiaalinen näkökulma.....	10
4 OSALLISUUS	11
4.1 Osallisuus asumispalveluissa	12
4.2 Vammaispolitiikka ja osallisuus	13
5 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS.....	13
5.1 Asenteet ja toimintatavat asumisyksikössä	14
5.1.1 Tuettu päätöksenteko	15
5.2 Rajoitustoimenpiteet	16
6 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA.....	16
6.1 kehittämistehtävä – osallisuusteemapäivä.....	16
6.2 Opinnäytetyön lähtökohdat	17
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUSPROSESSI.....	18
7.1 Teoriatietoon perehtyminen	18
7.2 Teemapäivän suunnittelu	18
7.2.1 Asukkaiden kanssa aiheeseen perehtyminen	18
7.2.2 Asumisyksikön henkilökunnan kanssa tehty yhteistyö.....	20
7.2.3 Osallisuuspolun suunnittelu	22
7.3 Osallisuusteemapäivä.....	23
7.4 Osallisuusteemapäivän palautteet	24
7.4.1 Läheisten palautteet.....	24
7.4.2 Asukkaiden palautteet	25
7.4.3 Työntekijöiden palautteet.....	26
7.5 Raportointi	27
8 POHDINTA	27
8.1 Teemapäivän arviointi.....	27
8.2 Oman työskentelyn arviointi.....	28

LÄHTEET.....	29
--------------	----

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta, sekä niiden toteutumista ja tukemista kehitysvammaisten palveluasumisessa. Osallisuus ja itsemääräämisoikeus ovat meille jokaiselle kuuluvia perusoikeuksia. Osallisuus ja itsemääräämisoikeus liittyvät vahvasti toisiinsa, sillä osallisuus ei voi toteutua, ellei itsemääräämisoikeus toteudu. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020). Erityisesti 2016 voimaan tulleen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen jälkeen kehitysvammaisten asiakkaiden itsemääräämisoikeutta on alettu vahvistaa. Nämä ovat tällä hetkellä ja varmasti tulevaisuudessakin kehitysvammatyötä ohjaavia arvoja, joiden pinnalla pitäminen on tärkeää.

Opinnäytetyön toiminnallisena kehittämistehtävänä oli osallisuusteemapäivän järjestäminen kehitysvammaisten tehostetun palveluasumisen yksikköön asukkaiden läheisille. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina oli Nuorten ystävät – palvelut Oy:n Nuutinrannan asumisyksikkö, johon teemapäivä järjestettiin.

Osallisuusteemapäivän tavoitteena oli tuoda uutta tietoa osallisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta asumisyksikön asukkaiden läheisille sekä havainnollistaa heille, sitämällä tavalla nämä teemat toteutuvat Nuutinrannassa. Lisäksi teemapäivän järjestämisessä oli tarkoitus osallistaa Nuutinrannan asukkaita.

Tämä opinnäytetyöraportti lähtee liikkeelle yhteistyökumppanin esittelyllä, jonka jälkeen avataan tärkeimpiä termejä ja teoretietoa teemapäivän taustalta. Teoretietoa keräsin kehitysvammaisuudesta, osallisuudesta sekä itsemääräämisoikeudesta. Teemapäivän sisältö rakennettiin tämän teoreettisen tiedon pohjalle lisäten käytännön esimerkkejä. Teoriatiedon etsinnässä halusin ottaa mukaan näkökulmaa siitä, miten paljon työntekijöillä on vaikutusta osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Tämä näkökulma oli tärkeä, koska opinnäytetyön kehittämistehtävä toteutettiin asumisyksikössä. Teoriatiedon jälkeen on opinnäytetyön toteutusprosessi sekä osallisuusteemapäivästä saadut palautteet. Viimeisenä pohdintaosuudessa on omaa arviotani opinnäytetyöprosessista.

2 OPINNÄYTETYÖN YHTEITYÖKUMPPANI

Opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppani on Nuorten ystävät – palvelut Oy:n Nuutinrannan tehostetun palveluasumisen yksikkö. Sosiaalihuoltolain 21 § mukaan palveluasumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat siihen soveltuvan asunnon sekä hoitoa tai huolenpitoa (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 3 luku 21 §). Nuutinrannan yksikössä on 11 asukaspaikkaa ja asukkaat ovat kehitysvammaisia aikuisia sekä ikääntyneitä henkilöitä. Yksikkö tarjoaa ympärivuorokautista ohjausta ja huolenpitoa asukkailleen. Toiminnan tavoitteena on asukkaiden kuntouttavan arki ja kokonaisvaltainen hyvinvointi. Jokaisella asukkaalla on oma viikko-ohjelmansa, johon voi kuulua päivä – tai työtoimintaa, harrastuksia, avustajan käyntejä sekä yhteisiä vapaa-ajan aktiviteettejä yksikön väen kanssa. Asumisyksikkö sijaitsee aivan järven rannalle ja vierestä lähtee vehreä luontopolku, jota asumisyksikön väki hyödyntää lähes päivittäin. (Nuorten ystävät, n.d.)

3 KEHITYSVAMMAISUUS

Arvioiden mukaan Suomessa on 50 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma. Kaikki kehitysvammaiset eivät käytä kehitysvammaisille tarkoitettuja palveluita tai saa kehitysvammaisuuden perusteella sosiaalitukia. Kaikilla näillä 50 000 kehitysvammaiseksi luetulla ihmisellä ei myöskään ole kehitysvammaisdiagnoosia. (Kehitysvammaliitto, n.d.) Kehitysvammaisuutta voidaan määritellä lääketieteellisestä näkökulmasta sekä toimintakyvyn näkökulmasta. Lisäksi huomioon pitää ottaa kehitysvammaisuuden sosiaalinen näkökulma. Näitä näkökulmia avataan seuraavissa luvuissa.

3.1 Kehitysvammaisuus - lääketieteellinen näkökulma

''Kehitysvamma ei ole sairaus vaan se on oire tai oirekokonaisuus''

(Verner, 2020).

Älyllinen kehitysvamma on tila, jossa sosiaaliset, motoriset, älylliset tai kielelliset kyvyt ovat kehittyneet heikosti. Kehitysvammaan saattaa liittyä myös muita, esimerkiksi fyysisiä tai henkisiä rajoitteita tai häiriöitä. (Verner, 2017a.) Älyllinen kehitysvamma alkaa ennen aikuisuutta ja se on keskushermoston kehityshäiriö. Kehitysvammaisuuden syynä voi olla perintötekijät, sikiö aikainen kehityshäiriö, raskauden ja synnytyksen aikaiset haitat, kuten äidin alkoholin käyttö, lapsuuden aikaiset fysiologiset tapahtumat, kuten infektiot, kallovammat tai myrkytys, psykiatriset sairaudet tai ympäristötekijät, kuten erittäin vaikeat elinolosuhteet lapsuudessa. Usein kehitysvammaisuuden syy ei kuitenkaan ole selvillä. (Huttunen, 2018.)

Suomessa on käytössä WHO:n eli Maailman terveysjärjestön kehittämä ICD-10-tautiluokitus. ICD-10-tautiluokitus on kehitysvammadiagnoosin perustana. Kehitysvammaisuus luokitellaan sen mukaan neljään eri asteeseen, lievistä syvään kehitysvammaan. Kehitysvammaisuuden astetta arvioidaan älykkyystesteillä. Kehitysvammaiseksi henkilöiksi luokitellaan ihmiset, joiden älykkyysosamäärä jää alle 70 pisteen. Diagnoosinnin tulisi aina perustua nykyhetkeen, sillä älylliset taidot ja sosiaalinen sopeutuminen saattaa muuttua ajan saatossa. Joskus harjoittelu ja kuntoutus saattaa saada aikaan tuloksien parantumista. (Verner, 2020.)

Diagnooseista ja luokittelusta puhuttaessa tulee muistaa, että luokittelu on liitoksissa ihmisen terveydentilaan sekä siihen liittyviin tarpeisiin ja piirteisiin. Diagnoosit eivät luokittele ihmisiä eikä kehitysvammaisen henkilö saa joutua tilanteeseen, jossa hänestä käytetään vain hänen vammaansa tai toimintarajoitteeseen liittyviä käsitteitä. (Kaski ym., 2012, s. 18.)

3.1.1 Lievä kehitysvammaisuus

Lievästi kehitysvammaisen henkilö pystyy toimimaan useimmilla elämän alueilla itsenäisesti. Koulussa oppimisvaikeudet ovat tavallisia, mutta hän selviytyy erityisopetuksen tai muiden tukitoimien avulla. Usein lievästi kehitysvammaisen henkilö pystyy asumaan itsenäisesti ja käymään työelämässä. Näihin hän saattaa tarvita hieman tukea ja opastusta. Tukea henkilö voi tarvita myös asioinnin sekä palveluiden hankkimisen kanssa. Rahankäytön ongelmat ovat tavanomaisia. (Kaski ym., 2012, s. 19.)

3.1.2 Keskiasteinen kehitysvammaisuus

Keskiasteinen kehitysvamma aiheuttaa huomattavaa kehitysviivettä. Koulussa lapsi tarvitsee erityisopetusta, mutta pystyy oppimaan itsestä huolehtimisen taidot ja kommunikaatiokyvyn. Aikuisina tällaiset henkilöt tarvitsevat jonkin verran tukea ja valvontaa elämässään mm. asumisessa sekä työpaikalla tai työkeskuksessa. (Kaski ym., 2012, s. 19–20.)

3.1.3 Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus

Vaikeasti kehitysvammainen henkilö tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta niin koulussa, asumisessa kuin työskennellessään. Tämän vuoksi hän käytännössä tarvitsee jatkuvasti rinnalla kulkijan. Kuitenkin pitkäjänteisen kuntoutuksen avulla henkilö voi tulla itsenäisemmäksi tuttujen rutiininomaisten toimien kanssa. (Kaski ym., 2012, s. 20–21.)

3.1.4 Syvä älyllinen kehitysvammaisuus

Syvä älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa tarpeen jatkuvaan hoivaan ja ohjaukseen. Henkilön kommunikaatio, liikkuminen, henkilökohtaisista toimista huolehtiminen sekä suolen ja rakon hallinta ovat puutteellisia. Omatoimisuus on mahdollista saavuttaa joidenkin päivittäisten toimien kohdalla, kuten syömisessä. Kuntoutuksessa tavoitteena on päivittäisten toimien opettelu sekä perusvalmiuksien kehittyminen. (Kaski ym., 2012, s. 21.)

3.2 Kehitysvammaisuus - toimintakyvyn näkökulma

Markus Kaski (2012, s. 15) määrittelee toimintakyvyn yläkäsitteenä, johon kuuluu biologinen prosessi sekä yksilön ja elinympäristön näkökulma. Toimintakyky voidaan nähdä fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena sekä kokemuksellisenä. Toimintakyky voi olla erilainen eri olosuhteissa ja se määrittyykin aina yksilön ja ympäristön välisenä suhteena. Kyky toimia olosuhteiden vaatimalla tavalla on toimintakykyä. Toimintakyvyn haasteet ei ole aina selitettävissä vain kehitysvammalla vaan erilaiset lisävammat

ja rajoitteet saattavat vaikuttaa toimintakykyyn. Tällaisia tekijöitä voi olla mm. aisti-toimintojen rajoitteet tai mielenterveydelliset haasteet, jotka voivat rajoittaa psykososiaalista toimintakykyä. (Verner, 2017b.) ICD-10-tautiluokitus perustuu myös toimintakykyyn (Verner, 2017a).

Kehitysvammaisten ihmisten haasteet liittyvät usein siitä, että tilanteen tuomat vaatimukset toimintakyvylle ei ole linjassa henkilön oman toimintakyvyn kanssa. Tilanteista selviytymiseen tarvitaan ohjausta sekä tukea. Kehitysvammaisen henkilö saattaa olla täysin toimintakykyinen omassa elinympäristössään eikä tarvitse juurikaan apua, kuitenkin oman elinpiirin ulkopuolella toimintakyvyn haasteet ilmenevät. Tämän vuoksi eri tilanteita ei voida suoraviivaisesti verrata. Toimintakyvyn rajoitteiden lisäksi on tärkeä ottaa huomioon henkilön vahvuudet toimintakykyä arvioitaessa. Toimintakykyä tukemalla asianmukaisin ja yksilöllisen keinoin saadaan usein aikaan edistystä. (Verner, 2017b.)

3.3 Kehitysvammaisuus – sosiaalinen näkökulma

Kehitysvammaisuuden sosiaalisella näkökulmalla tarkoitetaan muiden ihmisten ja yhteisön suhdetta yksilöön, eli tässä tapauksessa kehitysvammaiseen henkilöön. Kulttuurilla, asenteilla ja yhteiskunnan esteillä on iso rooli siihen, kuinka kehitysvammaisuus nähdään. Kehitysvammaisuus määritellään hyvin diagnoosikeskeisesti ja tämä leimaa ihmisiä. Sosiaalinen näkökulma pyrkii näkemään myös henkilön vahvuudet sekä muut ominaisuudet ja tarpeet. Esimerkiksi vammaispolitiikalla pyritään vaikuttamaan tähän sosiaaliseen malliin. Sosiaaliseen näkökulmaan liittyy myös kokemuksellinen näkökulma. Vammaisuutta määritellään pääosin ulkoapäin, mutta on tärkeä ottaa huomioon myös henkilön omat ajatukset vammaisuudestaan. (Verner, 2018.)

Sosiaalisen näkökulman mukaan yhteiskunta luo vammaisuutta, sillä yhteiskuntaa ei rakenneta esteettömäksi kaikille. Kehitysvammaisen on lähtökohdiltaan samanlainen ihminen kuin muutkin, mutta ympäristön haasteet, ennakkoluulot, asenteet ja muu syrjäyttävä toiminta saa aikaan riippuvuutta muista ihmisistä. Sosiaalisen näkökulman mukaan vammaisuudessa on paljolti kyse niistä tukikeinoista ja apuvälineistä, joita vammaiselle henkilölle tarjotaan. Vaikeasti vammaisenkin henkilö voi osallistua

omaan elämäänsä liittyvään päätöksentekoon, jos oikeat kommunikaatiokeinot löydetään. Näiden seikkojen vuoksi vammaisuutta määrittelee se, millaisessa kulttuurillisessa ja sosiaalisessa ympäristössä vammaisen henkilö elää. (Verner, 2018.)

4 OSALLISUUS

Osallisuudella tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta vaikuttaa oman elämänsä kulkuun, sen mahdollisuuksiin, erilaisiin palveluihin ja yhteisiin asioihin. Osallisuutta tulee tarkastella ihmisen oman elämän kontekstin lisäksi ulkopuolisiin prosesseihin ja ryhmiin vaikuttamisen näkökulmasta. Kolmantena näkökulmana on osallisuus yhteiseen hyvään. (Isola ym., 2017 s.5.) Kokemus osallisuudesta vaikuttaa yksilön hyvinvointiin myönteisesti ja sen tavoitteena on eriarvoisuuden vähentyminen. Osallisuuden edistämisen periaatteina voidaan pitää esimerkiksi ihmisen mahdollisuutta osallistua toimintaan omaehtoisesti, yksilöllisten ratkaisujen etsimistä, toiminnan kehittämistä yhdessä ja ihmisen pääseminen osaksi yhteisöä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2021.)

Osallisuus edellyttää sitä, että yksilö on tekoja tekevä toimija eikä ole vain osa kohde-ryhmää. Vaikka usein osallisuudesta puhuttaessa on kysymys yksilön kokemuksesta, kehitysvammaisten ihmisten kohdalla oma kokemus ei ole välttämättä riittävä todiste osallisuuden toteutumisesta. Kehitysvammaiselta ihmiseltä saattaa puuttua kokemus, vaikutusmahdollisuus ja vaihtoehdot, joten he tyytyvät osaansa. (Tukiliitto, n.d.b.)

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra on laatinut kymmenen väitteen patteriston, jonka kautta osallisuuden kokemusta voidaan mitata.

1. Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä.
2. Saan myönteistä palautetta tekemisistäni.
3. Koen, että minuun luotetaan.
4. Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen.
5. Olen tarpeellinen jollekin toiselle ihmiselle.
6. Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön.

7. Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita.
8. Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin.
9. Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun.
10. Tunnen, että elämälläni on tarkoitus.

(Isola ym., 2017. s. 53–54)

4.1 Osallisuus asumispalveluissa

Asumispalveluissa, kuten palveluasumisessa, työntekijät ovat tukemassa asiakkaan omatoimisuutta ja apuna setvimässä arjen ongelmia. Yhteisöllinen asuminen edellyttää kuitenkin sitä, että kaikki yksikön asukkaat huomioidaan. Yhteiset pelisäännöt auttavat yhdessä toimimisessa ja ne olisikin hyvä laatia kaikkien ollessa paikalla. Asukaskokouksissa pelisääntöjä voidaan tarkastella ja päivittää tarvittaessa. Vammaiset henkilöt ovat yksilöitä ja sen vuoksi heillä on myös erilaiset tarpeet osallisuuden suhteen. Toimiva arki saattaa olla riittävää osallisuuden kannalta toisille, kun taas jotkut haluavat osallistua aktiivisesti yhteiskunnan jokaisella sektorilla. (Kari ym., 2020, s.130–132.)

Osallisuutta voidaan vahvistaa:

- vahvuuksia tukemalla
- osallistumista tai osallistumattomuutta tukemalla (yksilön toiveet huomioiden)
- mahdollistamalla valintojen tekeminen
- onnistumisen kokemuksilla
- toimintakykyä vahvistamalla
- mahdollistamalla työ, opiskelu, harrastukset, asuminen ja muu toiminta yksilön toiveiden mukaan
- kunnioittamalla tiedonsaantioikeutta ja itsemääräämisoikeutta
- kuulluksi tulemalla (erilaiset ilmaisutavat huomioiden)
- yhteisöön kuulumalla
- vuorovaikutusta vahvistamalla
- mahdollisuudella itsenäiseen elämään (tuki ja apua huomioiden)

(Kari ym., 2020, s.131.)

4.2 Vammaispolitiikka ja osallisuus

Vammaispoliittiset toimenpiteet lisäävät vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista osallisuutta. Aikaisemmin on painotettu vammaisten henkilöiden erityytyjä palveluita ja kuntoutusta. Vammaispoliittinen ilmapiiri on muuttunut siihen suuntaan, että vammaisten henkilöiden omatoimisuutta vahvistetaan ja itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Vammaispolitiikka pyrkii poistamaan esteitä, jotka ovat vammaisten henkilöiden osallistumisen tiellä. Vammaispoliittiset toimenpiteet, joilla pyritään luomaan mahdollisuuksia osallistumiseen ja yhdenvertaisuuteen liittyvät mm. esteettömään ympäristöön, liikkumiseen, kommunikointiin ja tiedonvälitykseen, opiskeluun, työhön, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, turvallisuuteen, terveydenhuoltoon ja kulttuuriin. (Kaski ym., 2012, s. 342.)

5 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Itsemääräämisoikeus on jokaisen perusoikeus, joka on kirjattu perustuslakiin (Suomen perustuslaki 1999/731). Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan oikeutta päättää omista asioistaan. Se on myös yhdenvertaisuutta ja henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 2020). Itsemääräämisoikeus turvataan Suomessa usean lain toimesta. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta turvaa kehitysvammaisten oikeuden osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin. Lakia muutettiin vuonna 2016 niin että erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta vahvistettiin entisestään. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.) Toinen tärkeä itsemääräämisoikeutta koskeva asiakirja on kansainvälinen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus, jonka tarkoituksena on taata yhdenvertaiset ihmisoikeudet vammaisille henkilöille (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016).

Itsemääräämisoikeus on:

- tiedonsaantia

- päätöksen tekoa ja päätöksien toimeksi saattamista
- kyvykkyyden tunnetta ja kykyjen hyödyntämistä
- yksityisyyttä

(Topo, 2013, s.5.)

Jos jokin näistä osa-alueista jää puuttumaan, ei itsemääräämisoikeuskaan voi toteutua. Tiedonsaanti on välttämätöntä päätöksenteon kannalta ja tiedon onkin oltava kuulijalle ymmärrettävässä muodossa. Päätöksen teko itsemääräämisoikeuden osa-alueena koskee ihmisen henkilökohtaisista oman elämän asioista päättämistä. Päätöksen tekemisen jälkeen toimet pitäisi saada myös toteutettua. Toteuttaminen saattaa vaatia muiden ihmisten apua ja tukea. Riippuvuus muista ihmisistä haastaa aina itsemääräämisoikeutta ja yhdenvertaisuutta. (Topo, 2013, s. 5–6.)

Kyvykkyyden tunne liittyy vahvasti ihmisen identiteettiin, miten minä elän tässä maailmassa ja mitä pystyn tekemään. Jokaisella ihmisellä on joitain kykyjä ja näitä kykyjä pitäisi omassa elämässään päästä hyödyntämään mielekkäällä tavalla. Omitu taidot saattavat myös unohtuvat, jos niitä ei hyödynnä. Toimintojen rajoittaminen liittyy kyvykkyyteen sekä kykyjen hyödyntämiseen ja rajoittamista tuleekin arvioida huolellisesti. Viimeiseksi tarkastellaan yksityisyyttä. Yksityisyyttä rikotaan säännöllisesti henkilöiden kanssa, jotka tarvitsevat fyysistä avustusta esimerkiksi hygienian hoidossa. Yksityisyyden rikkomisesta tuleekin helposti luonnollinen tapahtuma, tämän vuoksi työntekijöiden tulee olla jatkuvasti valppaana, jotta asiakkaita ei ajatella objekteina vaan tuntevina yksilöinä. Yksityisyyden säilyminen vaatii työntekijöiltä ehdottomasta salassapitovelvollisuuden noudattamista. (Topo, 2013, s. 6–7.)

5.1 Asenteet ja toimintatavat asumisyksikössä

Valviran selvityksen mukaan vammaisten ympärivuorokautisen asumisen yksiköissä itsemääräämisoikeus toteutuu hyvin. Itsemääräämisoikeuden rajoittamista oli kuitenkin jonkin verran. Esimerkiksi liikkumista, ruokailua tai yhteydenpitoa rajoitettiin. (Husso, 2013. s. 16.) Arki on usein tasapainottelua terveyden turvaamisen ja itsemääräämisoikeuden mahdollistamisen välillä (Verner, 2021). Työyhteisön toimintakulttuuriin vaikuttaa riittävä henkilökunnan määrä, hyvä johtaminen, kouluttaminen sekä

perehdytys. Omien oikeuksien ja velvollisuuksien tietäminen on läpinäkyvyyden vaatimuksena, tämä koskee niin henkilökuntaa kuin asiakkaitakin. Asiakkaille oikeuksista ja velvollisuuksista on kerrottava hänelle ymmärrettävällä tavalla. (Husso, 2013. s. 17.)

Työntekijöiden asenteella, toimintatavoilla sekä heidän tarjoamallaan tuella on iso merkitys itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta. Asiakkaan mahdollisuus valintojen tekemiseen perustuu usein työntekijän apuun ja tukeen. Se vaatii työntekijältä ohjausosaamista sekä asiakkaan rohkaisemista, erityisesti vaikeavammaisten asiakkaiden kanssa. Työntekijän tulee pyrkiä löytämään paras ratkaisu yhdessä asiakkaan ja työyhteisön kanssa, jotta itsemääräämisoikeus toteutuisi. Käytännön tilanteisiin voidaan työyhteisön yhteisellä suunnittelulla usein löytää ratkaisu, joka ei vaadi rajoitustoimenpiteen käyttöä. (Kari ym., 2020, s.133–134.) Yksi itsemääräämisoikeuden tärkeimmistä toteutumisen edellytyksistä asumispalveluissa on asiakkaan mahdollisuus osallistua häntä koskeviin palavereihin. Näin hän pääsee suunnittelemaan, päättämään ja arvioimaan palveluitaan. (Tukiliitto, n.d.a.)

Itsemääräämisoikeuden toteuttaminen vaatii asiakkaalta rohkeutta. Työntekijä pystyy omalla toiminnallaan tukemaan asiakasta tässä prosessissa mm. kuuntelemalla tarkasti, kannustamalla, kehumalla, tukemalla terveitä riskejä sekä antamalla epäonnistumisten joskus tapahtua. (Tukiliitto, n.d.a.)

5.1.1 Tuettu päätöksenteko

Tuetulla päätöksenteolla tarkoitetaan tukea, jonka avulla henkilö pystyisi itse tekemään valintoja. YK:n vammaissopimuksen mukaan kaikilla ihmisillä on yhdenvertainen oikeus valintojen tekemiseen ja itseään koskevaan päätöksentekoon. Tämän toteutuminen vaatii tuen käytön mahdollisuutta päätöksien tekemisessä. Kun henkilön on vaikea ymmärtää asioita, ilmaista itseään tai kertoa mielipiteensä tuettu päätöksenteko on edellytys itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. Tuettu päätöksenteko ei ole puolesta päättämistä ja näin ollen henkilöllä on myös oikeus tehdä päätöksiä, jotka ovat tukijan mielestä huonoja. Tukea antava henkilö on vammaisen henkilön itse päätettävissä. Tuki voi olla vaihtoehtojen kertomista, niiden seurauksien selvittämistä,

tiedonhankinnassa tukemista. apua oman tahdon ilmaisemisessa ja päätöksien loppuun viemisessä. (Tukiliitto n.d.c.)

5.2 Rajoitustoimenpiteet

Itsemääräämisoikeuden toteutumista haastaa vammaisten henkilöiden kanssa usein rajoitustoimenpiteet. Rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla rajoitetaan välttämättömässä tilanteessa esimerkiksi henkilön liikkumista tai otetaan haltuun esineitä tai aineita. Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen tulee olla hyvin valvottua ja dokumentoitua. Näiden toimenpiteiden tulee olla aina viimeinen vaihtoehto ja tavoitteena on, että rajoitustoimenpiteitä ei käytettäisi. Toimenpiteiden käyttöä tulee arvioida säännöllisesti ja aina rajoitustoimenpiteen käytön jälkeen. Ilman päteviä perusteita itsemääräämisoikeuden rajoittaminen voidaan tulkita ihmisoikeusloukkaukseksi. Toisaalta taas itsemääräämisoikeus ei voi heikentää vammaisen henkilön oikeutta apuun ja tukeen. Aina on otettava huomioon asiakkaan terveys ja turvallisuus. (Kari ym., 2020, s.134–135.)

Rajoitustoimenpiteitä käytetään useimmiten ns. haastavan käyttäytymisen vuoksi, eli käytännössä väkivaltaisuuden vuoksi, joka kohdistuu muihin ihmisiin tai asiakkaaseen itseensä. Tällaisen käyttäytymisen taustalla on usein epäonnistunut vuorovaikutus, jossa asiakas ei ole tullut ymmärretyksi tai hän ei ole ymmärtänyt toisen viestintää. (Koskentausta ym., 2013, s. 19–20.)

6 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

6.1 kehittämistehtävä – osallisuusteemapäivä

Opinnäytetyö oli osallisuusteemapäivä, joka toteutettiin toiminnallisena kehittämistyönä Nuutinrannan asumisyksikköön. Osallisuusteemapäivä suunniteltiin ja järjestettiin yhdessä henkilökunnan sekä yksikön asukkaiden kanssa asukkaiden läheisille. Teemapäivä piti sisällään tietoa kehitysvammaisten itsemääräämisoikeudesta sekä

osallisuudesta. Teoriantiedon jakamisen lisäksi teemapäivässä tuotiin esille käytännön esimerkkejä teemojen toteutumisesta asumisyksikön arjessa. Teemapäivän ohjelmalla oli myös rentoa yhdessäoloa kahvittelun merkeissä sekä musiikkiesityksiä.

Osallisuusteemapäivän tavoitteena oli opettaa asukkaiden läheisille kyseisistä teemoista sekä havainnollistaa niiden toteutumista Nuutinrannassa. Motiivina oli luonnollisesti myös asukkaiden osallistaminen mahdollisimman paljon päivän suunnitteluun sekä toteutukseen, kun kyseessä on osallisuusteemapäivä.

6.2 Opinnäytetyön lähtökohdat

Sovimme alustavasti Nuutinrannan kanssa yhteistyöstä alkuvuodesta 2021. Yksikkö oli minulle tuttu, sillä olin työskennellyt siellä sijaisuuksien merkeissä. Ehdotin heille muutamia minua kiinnostavia aiheita, jotka koin myös hyödylliseksi yksikölle. Näistä ehdottamista aihealueista osallisuus oli yksi. Pidimme Teams-palaverin helmikuussa 2021, jossa pohdimme yhdessä esihenkilön sekä henkilökunnan kanssa mitä osallisuuden tiimoilta lähtisin kehittämään heille. Nuutinrannan tarpeesta päädyimme asukkaiden läheisille järjestettävää päivää, jossa he saisivat tietoa osallisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta. Tällainen päivä tuli tarpeeseen myös siksi, että vallitsevan covid-19 pandemian vuoksi läheisille ei ollut järjestetty yli vuoteen minkäänlaista yhteistä tapahtumaa yksikössä.

Itsemääräämisoikeus ja osallisuus liittyvät vahvasti toisiinsa, sillä osallisuuden toteutuminen vaatii mahdollisuutta päättää omista asioistaan (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020). Nämä teemat ovat vammaistyön tärkeimpiä kulmakiviä ja siksi niitä on hyvä pitää esillä. Koin itse aiheen motivoivaksi ja mielekkääksi, sillä näen tulevaisuuteni kehitysvammaistyön parissa. Haluan sisäistää nämä teemat omaan työotteeseeni olakseni mahdollisimman hyvä kanssakulkija tuleville asiakkailleni.

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUSPROSESSI

7.1 Teoriatietoon perehtyminen

Opinnäytetyöprosessi alkoi alkuvuodesta, kun osallisuusteemapäivä oli valikoitunut opinnäytetyön kehittämistehtäväksi. Perehdyin aiheeseen kirjallisuuden sekä internet lähteiden kautta. Teoriaan perehtyminen selkeytti opinnäytetyön tärkeyttä ja tavoitetta. Hankkimani teoriatieto itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta, joka kootusti raportin alkupuolella, toimi pohjana teemapäivän teoriasisällöille sekä omalle oppimiselleni. Teemapäivän teoriasisältöihin keräsin oleellisen tiedon mahdollisimman helpolukaiseen muotoon. Määrittelin termit; osallisuus ja itsemääräämisoikeus, mainitsin, mitä lakeja ja säädöksiä on itsemääräämisoikeuden taustalla sekä avasin sitä, miten osallisuuden kokemus rakentuu ja miten sitä voidaan vahvistaa.

7.2 Teemapäivän suunnittelu

Asukkaiden läheisille lähetettiin kutsut osallisuusteemapäivään kesäkuun viimeisellä viikolla. Kutsut lähetettiin sähköpostin kautta yhdeksän asukkaan läheisille ja kahden asukkaan läheisille kutsut lähetettiin postitse. Kutsuissa pyydettiin osallistujia ilmoittamaan tulostaan ja kerrottiin osallisuusteemapäivän sisällöstä.

7.2.1 Asukkaiden kanssa aiheeseen perehtyminen

Heinäkuun alussa ollessani töissä Nuutinrannassa kävin läpi teemapäivän aiheita asumisyksikön asukkaiden kanssa. Asukkaiden kanssa aiheista keskustellessa sovelsin erilaisia menetelmiä ja vaihdoin toteutustapaa tarpeen mukaan. Tämä on erityisen tärkeää, kun asiakasryhmä on kehitysvammaiset aikuiset, heidän tarpeensa, toimintakykynsä ja kiinnostuksen kohteensa ovat yksilöllisiä. Kävin läpi asumisyksikön asukkaiden kanssa osallisuusteemapäivän kahta tärkeintä avain asiaa, eli osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta, ja tässä juuri muunneltavuus oli tärkeää. Osan kanssa keskustelu käytiin täysin puhuen aiheesta vastavuoroisesti apuna olleen materiaalin avulla, kun taas osan kanssa tarvitsimme kuvia ja asian yksinkertaistamista. Aiheita käsiteltiin pienissä ryhmissä tai kahdestaan asukkaan kanssa. Tuokioissa käytin apunani

selkokielistä materiaalia ja kuvia teemojen avaamiseen. Katsoimme parissa ryhmässä tukiliiton tekemän videon, jossa avataan osallisuus- termiä sekä kävimme läpi verneri.net nettisivun itsemääräämisoikeutta käsittelevää selkokielistä materiaalia (Tuki- liitto, n.d.d.; Verner, 2015). Lisäksi osan asukkaiden kanssa keskustelu käytiin heidän omien kommunikaatiokansioiden avulla. He osasivat sieltä näyttää mitä tykkäävät tehdä ja mistä asioista haluaisivat enemmän päättää. Termien avaaminen heille ymmärrettävällä tavalla oli tärkeää, jotta asukkaat tiedostivat mistä asioista teemapäivässä on kysymys. Näistä yhteisistä juttutuokioista sain kirjattua ylös asukkaiden ajatuksia itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta, he kertoivat mistä asioista saavat päättää asumisyksikössä, mistä jutuista tykkäävät ja mistä haluaisivat vielä enemmän päättää. Keskusteluiden anti koottuna seuraavaksi.

Nuutinrannan asukkaat kertoivat, että saavat päättää esimerkiksi näistä asioista:

”Saan päättää missä asun.”

”Saa nukkua miten pitkään vaan vapaapäiväisin.”

”Sitten kun nukuttaa mennään nukkumaan.”

”Toiveruokapäivänä jokainen vuorollaan saa päättää ruuan.”

”Viikonloppuisin saa valita mitä ottaa aamupalaksi.”

”Itse saa päättää mitä tekee vapaa-ajalla.”

”Asunnon saa itse sisustaa.” *”Uusia juttuja just toin.”*

”Harrastuksista voi itse päättää, toivottavasti ne alkaa pian.”

”Saa valita vaatteet.” *”Haluan hameen, shortsitkin on hyviä.”*

”Valitsen missä käyn töissä.”

”Saan päättää mitä teen omalla asunnolla.”

”Osaan hyvin itsekseen pestä pyykkiä.”

”Saan päättää mitä syön iltapalaksi.”

”Saan asunnon siivota itse.”

”Osaan itsekseni mennä, jos on jotain menoja.”

”Minä päätän mitä laulan.”

”Itse saa päättää, mitä tv:stä katsoo.”

”Saa itse päättää mitä syön.”

”Osaan pakata vanhemmille.”

Nuutinrannan asukkaat kertoivat, että mm. näitä asioita tykkäävät tehdä vapaa-ajallaan Nuutinrannassa: laulaa, halailia, pelata Kimbleä, katsella tv:tä, katsella elokuvia, lukea kirjoja, kuunnella radiota, askarrella, pyöräillä, tehdä kotitöitä ja värittää.

Asukkaille haastavin aihe, oli miettiä mistä haluaisivat päättää enemmän ja olla itsemnäisempiä. Muutama asukas osasi tähän vastata:

”Haluaisin itse pestä wc:n ja kierrättää.”

”Haluaisin tehdä itse kauppalapun.”

Asukkaat olivat mukana päättämässä mitä teemapäivässä tarjoillaan ja leipomassa tarjoamisia. Muutama asukkaista oli halukas esiintymään, joten heidän kanssaan harjoiteltiin esitystä muutama kertaan. Lisäksi asukkaat auttoivat tekemään isot itsemääräämisoikeus- ja osallisuusotsikkokyltit. Otin kuvia näistä valmisteluista, jotka laitettiin esille teemapäivään. Pidin erityisen tärkeänä, sitä, että kaikki osallistuminen teemapäivän suunnitteluun ja valmisteluun perustui vapaaehtoisuuteen, koska myös osallistumisesta kieltäytymien on osallisuutta. Perehtyminen teemoihin tehtiin asukkaiden omilla ehdoilla ja ketään ei pakotettu osallistumaan järjestelyihin.

7.2.2 Asumisyksikön henkilökunnan kanssa tehty yhteistyö

Nuutinrannan työntekijöiden ajatuksia aiheesta keräsin post-it-lappujen avulla. He kirjoittivat omia mietteitään siitä, millä tavalla asukkaiden osallisuus ja itsemääräämisoikeus huomioidaan työntekijöiden taholta ja mitä ajatuksia ne herättävät. Näitä asioita työntekijät olivat laittaneet ylös:

”Kannustetaan olemaan rohkeasti eri mieltä ohjaajien ja naapureiden kanssa.”

”Annetaan mahdollisuus valintoihin ja päätöksentekoon; pohditaan yhdessä valintojen syitä/seurauksia. Ei tyrkytetä likaa omaa mielipidettä asioihin. Muistutetaan, että jokaisen oma mielipide on tärkeä!”

”Kunnioitetaan jokaisen valintoja ja tapaa elää heidän omaa elämäänsä.”

”Henkilökunta tekee yhteistyötä läheisten ja muiden tahojen kanssa, jotta asukkaan paras toteutuisi.”

”Asioista keskustellaan työntekijöiden kesken ja näin ollen nähdään useampia näkökulmia. Mikään asia ei ole yhden ohjaajan päätettävissä.”

”Osallistetaan kaikissa arjen valinnoissa mieluisten vaatteiden valitsemisesta harrastusten ylläpitämiseen ja mukaviin kulttuurimenoihin.”

”Kysellään paljon ja käytetään kuvia ja viittomia apuna.”

”Mahdollistetaan sopivassa määrin vastuunottaminen omista ja yhteisistä asioista.”

”Joskus tarkka struktuuri mahdollistaa paremmin oman elämänsä hallinnan tunteen ja sitä kautta mahdollisuuden osallisuuteen ja omiin valintoihin arjessa.”

”Tulevaisuuden suunnittelu ja haaveista juttelu.”

”Ollaan läsnä ja kuunnellaan.”

”Kannustetaan ja tsemptataan omatoimisuuteen, ei tehdä puolesta vaan yhdessä.”

Lisäksi puhuimme työntekijöiden kanssa siitä, mitä käytäntöjä Nuutinrannassa on asukkaiden osallisuuden huomioimiseen. Näistä esimerkkejä seuraavaksi:

- Asukaskokouksissa päätetään Nuutinrannan yhteisistä asioista. Aukkaat päättävät asukaskokouksessa retkikohteista, keskiviikon päivällisestä sekä viikonloppujen jälkiruuista (jokainen vuorollaan), yhteisistä pelisäännöistä ja monista muista asioista.
- Päivittäisten kirjausten tekemiseen otetaan asukkaita mukaan mahdollisuuksien mukaan. Näissä hetkissä on hyvä keskustella asukkaiden päivän fiiliksestä ja ottaa esille asukkaiden toiveita sekä huolia.
- Aukkaat ovat mukana, kun palvelujen toteuttamissuunnitelmaa päivitetään. Palvelujen toteuttamissuunnitelma päivitetään puolivuositain ja sen tekee asukkaan omaohjaaja. Erityisesti siinä kohdin keskustellaan asukkaan yksilöllisistä toiveista tulevaisuudelle.
- Aukkaat ovat mukana palvelusuunnitelma palaverissa, joihin kutsutaan asukkaan läheinen sekä sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijällä on iso rooli eri palvelujen saamisessa, joten siksi nämä palaverit ovat tärkeitä.
- Kunta on myöntänyt osalle asukkaista henkilökohtaisen vapaa-ajan avustajan. Aukkaat ovat pääosassa avustajan valintaprosessissa. TE-toimiston sivuille laaditaan hakemus yhdessä asukkaan kanssa, johon kirjataan asioita, joita asukas toivoisi avustajalta. Avustajat haastatellaan yhdessä asukkaan kanssa ja asukas saa päättää kenet hän kokee sopivimmaksi. Hakijoista keskustellaan

yhdessä, mutta asukas tekee lopullisen valinnan. Sama pätee avustajan irtisanomistilanteissa.

- Nuutinrannan asukkaille mahdollistetaan äänestämässä käyminen vaalien aikaan. Tämä on tärkeä yhteiskunnallisen vaikuttamisen muoto.

Teemapäivänä työvuorossa olevien työntekijöiden kanssa pidimme kaksi etäpalaveria, joissa kävin läpi teemapäivän suunnittelua sekä jokaisen vastuualueita päivän järjestyksessä. Työvuorossa olevien työntekijöiden vastuulla oli tarjoilu, valokuvaus sekä asukkaiden kanssa palautekyselyn täyttäminen teemapäivän jälkeen. Minun vastuullani oli muut päivän järjestelyt, kuten osallisuuspolun rakentaminen, kuvabingon tekeminen, läheisten vastaanottaminen ja aikataulutus.

7.2.3 Osallisuuspolun suunnittelu

Halusin tuoda keräämäni teorian tiedon sekä asukkaiden ja työntekijöiden ajatukset selkeällä ja mielenkiintoisella tavalla esille. Tein keräämästäni materiaalista plakaatit, jotka olivat osin kuvitettuja. Plakaatteja ja osallisuuspolun pisteitä oli kuusi kappaletta ja niiden otsikoina olivat; mitä itsemääräämisoikeus on, itsemääräämisoikeus Nuutinrannassa, mitä osallisuus on, osallisuus Nuutinrannassa, mitä mieltä Nuutinrannan henkilökunta itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta sekä miten tapahtuma suunniteltiin osallistaen asukkaita. Suunnittelin osallisuuspolun asumisyksikön käytävälle niin, että polulla liikutaan lattiaan teipattua reittiä kronologisessa järjestyksessä. Ensin perehdytään yleiseen tietoon aiheesta ja sitten saadaan tietoa Nuutinrannan näkökulmasta. Teoriatieto avasi termejä ja pohjusti käytännön esimerkkejä. Käytännön esimerkit itsemääräämisoikeudesta ja osallisuudesta toivat teorian tiedon arjen tasolle ja niissä kuultiin asukkaiden ja työntekijöiden ajatuksia.

Polun varrelle laitoin kuvia asukkaiden arjesta Nuutinrannassa, jotka osaltaan olivat myös havainnollistamassa, sitä mitä kaikkea Nuutinrannassa tehdään. Kuvat olivat osallisuuspolun varrella myös kuvabingoa varten. Kuvabingon tarkoituksena oli löytää bingolapussa olevia kuvia. Bingon kautta myös asukkaat pääsivät osallistumaan osallisuuspolkuun ja saivat auttaa läheisiään löytämään kuvia. Bingon voittajalle oli

luvassa myös palkinto, joka motivoi kiertämään polun tarkkaan ja löytämään kaikki kuvat.

Kuva 1. Teemapäivän kuvabingo

7.3 Osallisuusteemapäivä

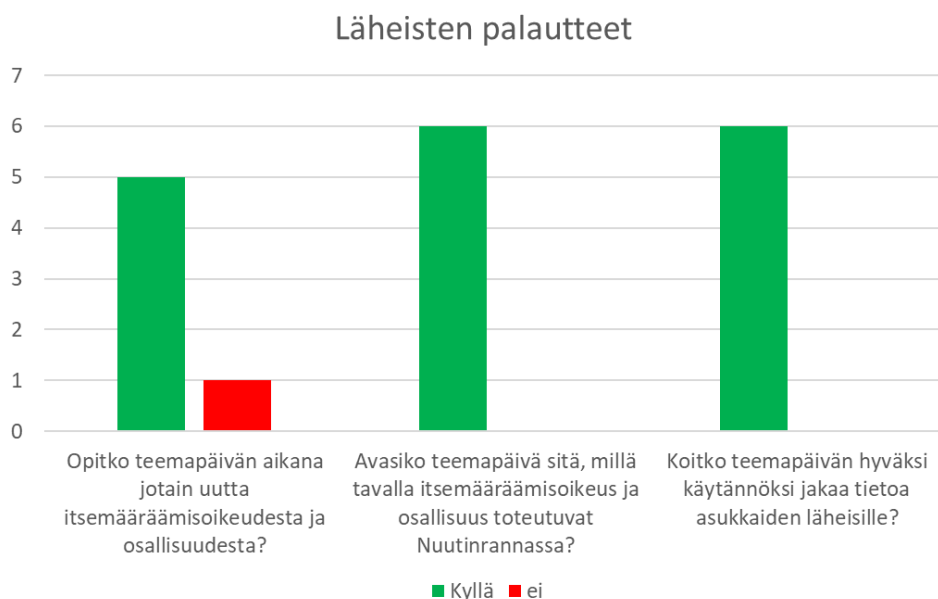
Osallisuusteemapäivä toteutettiin 28.7.2021 klo 14–16. Rakensin teemapäivän aamuna asumisyksikön käytävälle sekä yleisiintiloihin osallisuuspolun. Asukkaiden läheisiä saapui teemapäivään paikalle yhdeksän. Heidän saavuttuaan paikalle kerroin heille lyhyesti, mikä teemapäivän ajatuksena on, annoin heille kuvabingoon laput ja opastin heidät kulkemaan osallisuuspolulle. Osa asukkaista oli läheisensä kanssa kulkemassa polulla ja pelaamassa kuvabingoa. Asukkaat, joiden läheisiä ei päässyt paikalle, kulkivat polun työntekijän kanssa. Polun viimeinen piste oli tv:stä pyörivä diaesitys, jossa oli uusimpia kuvia asukkaista. Diaesityksen oli tehnyt Nuutinrannan työntekijä. Osallisuuspolulta siirryttiin kahville terassille.

Kahvittelun lomassa kuultiin asukkaiden esityksiä. Lisäksi arvoimme kuvabingon voittajan, joka sai pienen tuotepalkinnon. Kun kahvittelut olivat loppumassa, jaoin läheisille palautelomakkeen teemapäivästä, jonka he täyttivät ennen lähtöään. Läheiset olivat tuttuja toisilleen, joten yleinen jutustelu loi mukavaa tunnelmaa ja tila vapaalle seurustelulle oli selkeästi paikallaa.

7.4 Osallisuusteemapäivän palautteet

7.4.1 Läheisten palautteet

Läheiset täyttivät palautteet perhekunnittain ja palautteita tuli yhteensä kuusi kappaletta. Palautelomakkeessa oli kolme kysymystä, johon vastattiin kyllä tai ei vastausvaihtoehdoilla, sekä oli mahdollisuus kirjoittaa pidempi palaute.

Kaavio 1. Asukkaiden läheisten palautekyselyn tulokset.

Neljässä palautteessa mainittiin, oli kiva tavata ohjaajia, asukkaita ja muita läheisiä.

''Kohtaamiset ovat paikallaan.''

''Aina mukava tavata asukkaita ja muita omaisia.''

Kahdessa palautteessa mainittiin, että osallisuus polku laittoi ajattelemaan.

''Tuli itsekini pohdittua itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta. Normaalissa arjessa pohdinta on jäänyt minulla vähäiseksi.''

''Rupesin asiaa myös miettimään, miten itse asian huomioin.''

Osallisuus polkua kehitettiin kolmessa palautteessa.

''Polku oli hienosti rakennettu – valokuvat asukkaista kruunasi sen. Yleinen tieto ja tieto siitä, miten asiat on järjestetty Nuutinrannassa, oli hyvin esitetty.''

''Tekstitalut oli hyvin tehtyjä, laajasisältöisiä.''

''Bingo-polku hyvä keksintö.''

Kolmessa palautteessa oli eritelty sitä, mitä uutta oppivat Nuutinrannan toimintatavoista.

''Nuutinrannan käytänteet toivat uutta.''

'' Otetaan asukkaan tarpeet huomioon ja mielenilmaisut.''

''Kuvaus siitä, miten näitä huomioidaan jatkuvasti päivittäin Nuutinrannan toiminnassa. Kysellään mm. ruokalistatoiveita, harrastustoiveita, oman asunnon ''säännöt''.

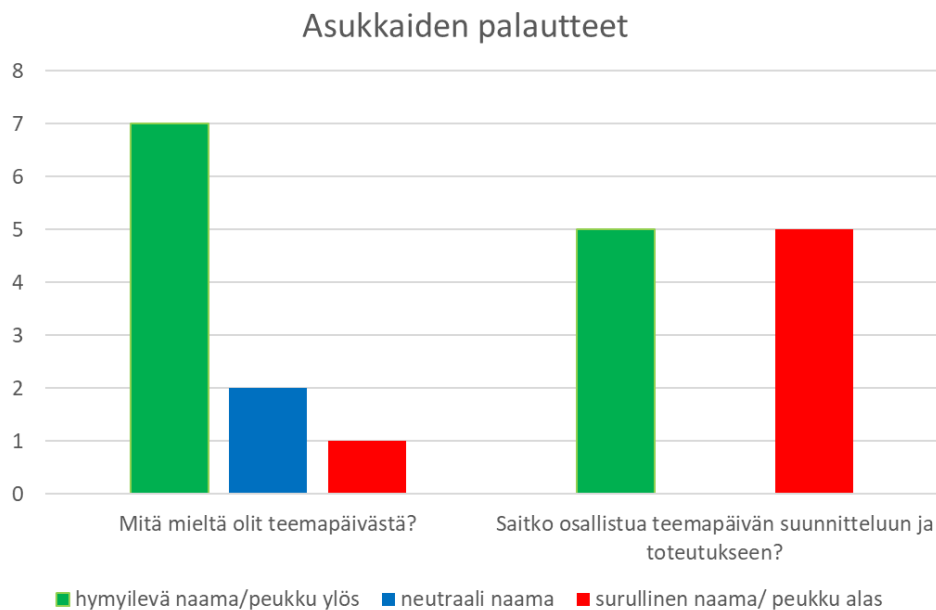
Yhdessä palautteessa tuotiin ilmi, että keskustelua teemoista olisi ollut kiva käydä enemmän.

''Ehkä keskustelua itsemääräämisoikeudesta olisi voitu enemmän käydä.''

Palautteet olivat kauttaaltaan positiivisia. Lähes kaikki läheiset kokivat, että olivat oppineet teemapäivän aikana jotain uutta. Kaikki kokivat, että teemapäivä avasi, sitä millä tavalla teemat toteutuvat Nuutinrannassa ja kaikki kokivat, että teemapäivä oli hyvä käytäntö tiedon jakamiseen.

7.4.2 Asukkaiden palautteet

Asukkaat vastasivat omaan palautekyselyyn teemapäivän jälkeen. Kaikki asukkaat osallistuivat teemapäivään, palautteen antoi 10 asukasta. Iltavuoron ohjaajat ohjasivat asukkaita täyttämään palautteen.

Kaavio 2. Asukkaiden palautekyselyn tulokset.

Suurin osa asukkaista kertoi palautteessa pitäneensä teemapäivästä. Asukkaiden kokemus teemapäivän suunnitteluun ja toteutukseen osallistumisesta jakautui. Puolet kokivat saaneensa osallistua ja puolet kokivat, että eivät saaneet osallistua. Itse mietin olisiko jälkimmäistä kysymystä pitänyt avata enemmän, suunnittelu ja toteutus saanoina saattoi olla liian ympäröivä. Toisaalta kysymys on kuitenkin asukkaiden kokemuksista, joten palaute on luotettava.

7.4.3 Työntekijöiden palautteet

Teemapäivään osallistuneet työntekijät (2) antoivat palautteensa kirjallisena. Teemapäivän suunnitteluun oltiin tyytyväisiä. Työntekijät kokivat, että asukkaita osallistettiin suunnitteluun. Työntekijät kokivat, että pidin heidät hyvin ajan tasalla teemapäivän asioista ja kysyin myös heidän mielipiteitään. Työntekijät olivat tyytyväisiä teemapäivän osallisuuspolun pisteisiin, he kokivat, että pisteitä oli riittävästi ja niiden kuvat ja tekstit oli hyviä. Työntekijät ajattelivat, että jonkinlainen puhe asukkaiden läheisille teemapäivän taustoista olisi ollut hyvä. Tämä olisi selkiyttänyt päivän ideaa ja avannut keskustelua.

7.5 Raportointi

Tein koonnin teemapäivän toteutumisesta sekä palautteista Powerpointilla, jonka lähetin Nuutinrantaan. Tämän koonnin avulla myös ne työntekijät, jotka eivät olleet teemapäivässä paikalla, saivat tietoa teemapäivän toteutumisesta. Lisäksi palautteet olivat osin palautteita myös Nuutinrannan toiminnasta, joten oli erityisen tärkeää jakaa niitä henkilöstölle. Osallisuus polku jäi myös paikalleen Nuutinrantaan, joten siihen pystyi tutustumaan myös teemapäivän jälkeen.

8 POHDINTA

8.1 Teemapäivän arviointi

Teemapäivän suunnittelu sujui hyvin niin työntekijöiden, kun asukkaidenkin kanssa. Sujuvuudessa auttoi varmasti se, että asukkaat ja työntekijät sekä talon toimintatavat olivat minulle entuudestaan tuttuja. Asukkaiden kanssa keskustelut olivat todella mukavia, vaikka aiheessa pysyminen tuottikin hieman hankaluuksia. Suurimman osan kanssa keskustelu vaati aika paljon ohjausta minulta. Teemapäivän konkreettisen valmistelun olisin voinut aloittaa aiemmin, esimerkiksi työntekijöiden ajatuksia ei kerennyt kovin moni laittaa ylös.

Teemapäivässä koin haasteeksi sen, kun asukkaiden läheiset saapuivat lähes samaan aikaan ja tervehdykset jäivät seurueille lyhyeksi, myös ohjeet osallisuuspolun kuvabingoon jäivät osalle läheisistä epäselviksi. Niin kuin työntekijöiden palautteessa oli mainittu, koen myös itse, että jonkinlainen yhteinen kokoontuminen alkuun olisi selkeyttänyt läheisille teemapäivän kulkua ja ideaa.

Teemapäivä sujui pääosin hyvin, tunnelma oli hyvä ja päivä soljui eteenpäin omalla painollaan. Koin, että teemapäivän tavoite täyttyi, kun asukkaiden läheiset olivat tyytyväisiä päivään ja saivat jotain uutta tietoa niin yleisesti kuin Nuutinrannan käytänteistäkin. Asukkaiden osallisuuden kokemus jäi osalta saavuttamatta, mikä oli epäonnistuminen, kun kyseessä oli osallisuusteemapäivä.

8.2 Oman työskentelyn arviointi

Toiminnallinen opinnäytetyö oli minulle sopiva tapa toteuttaa opinnäytetyö, se oli oikealla tavalla haastava, mutta erittäin mielekäs. Tällaisen tapahtuman järjestäminen oli minulle täysin uutta ja opin organisoimaan sekä pitämään langat omissa käsissäni. Koin osallisuusteemapäivän ajankohtaiseksi ja tärkeäksi, joten motivaatio teemapäivän onnistumiseen oli korkealle. Koin myös tärkeäksi, että Nuutinrannan hyvä työ teemojen tiimoilta tuli tuoda näkyviin asukkaiden läheisille. Teemapäivän suunnittelu ja järjestäminen oli opinnäytetyöprosessin mielekkäimpiä vaiheita. Asumisyksikö asukkaiden ja henkilökunnan kanssa tehty yhteistyö olikin mielestäni tämän opinnäytetyön parasta antia. Vaikka teinkin opinnäytetyötä yksin, en tehnyt osallisuusteemapäivää yksin. Asukkaat ja henkilökunta kertoivat heidän ajatuksiaan osallisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta, he auttoivat teemapäivän suunnittelussa ja valmistelussa sekä kannustivat minua koko projektin ajan. Tämä oli iso voimavara ja motivaattori osallisuusteemapäivän onnistumisen kannalta.

Haasteena itselleni oli se, että halusin välttää teemapäivässä suuremmalle joukolle puhumisen. Tämän vuoksi teemapäivästä jäi puuttumaan yhteisesti koko porukalle teemapäivän tautoista ja ajatuksesta kertominen. Tämä jäi harmittamaan jälkikäteen, olisi ollut viisasta teemapäivän onnistumisen kannalta haastaa itseäni hieman ja jättää omat epävarmuuteni syrjään.

Opinnäytetyöprosessin aikana tapahtui muutos omassa ajattelussani. Huomasin, että ajattelen itsemääräämisoikeutta lähes jokaisessa arjen tilanteessa ja opin kyseenalaistamaan vanhoja toimintatapojani. Keskusteleminen ja eripuolien näkeminen on selkeästi avain asemassa, jotta löydetään oikea raja terveyden turvaamisen ja itsemääräämisoikeuden välille. Tämä tuntuu erityisen hyvältä, sillä tämä oli omana tavoitteenani omalle oppimiselleni.

Koska asukkaiden läheiset kokivat teemapäivän hyödylliseksi tavaksi tuomaan uutta tietoa, olisi hedelmällistä selvittää, sitä mistä aiheista läheiset hyötyisivät. Teemapäivän järjestäminen vaatii resursseja, mutta pienemmässäkin mittakaavassa läheisten kahvittelujen yhteydessä voitaisiin tuoda jotain asukkaita koskevia teemoja esille.

LÄHTEET

- Husso, R. (2013). Itsemääräämisoikeuden toteutuminen asumispalveluissa. Suuntaaja, 3/2013. http://www.vates.fi/media/tutkimustietoa/muiden-tutkimukset/suuntaaja3_20131.pdf
- Huttunen, M. (2018). Älyllinen kehitysvammaisuus. Terveyskirjasto Duodecim. Haettu 14.6.2021 osoitteesta <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Helsinki 2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. (2020). Vammaistyön käsikirja. Sanoma Pro.
- Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. (2012). Kehitysvammaisuus. Sanoma Pro.
- Kehitysvammaliitto. (n.d.) Kehitysvammaisuus. Haettu 14.6.2021 osoitteesta <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>
- Koskentausta, T., Nevalainen, M. & Sauna-aho, O. (2013). Itsemääräämisoikeus ja sen rajoittaminen kehitysvammaisten asumisyksiköissä. Suuntaaja, 3/2013. . http://www.vates.fi/media/tutkimustietoa/muiden-tutkimukset/suuntaaja3_20131.pdf
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 muutoksineen. Haettu 14.5.2021 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>
- Nuorten ystävät. (n.d.) Nuutinranta, Muurame. Haettu 29.8.2021. osoitteesta https://www.nuortenystavat.fi/yksikot/aikuisten_tehostetun_palveluasumisen_yksikot/nuutinranta_muurame
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 muutoksineen. Haettu 20.5.2021 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Suomen perustuslaki 1999/731 muutoksineen. Haettu 11.6.2021 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. (2020). Vammaispalvelujen käsikirja. Itsemääräämisoikeuden tukeminen. Haettu 14.5.2021 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. (2021). Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Haettu 3.5.2021 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-ase-massa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Topo, P. (2013). Itsemäärääminen on olennainen osa hyvinvointia. Suuntaaja, 3/2013. http://www.vates.fi/media/tutkimustietoa/muiden-tutkimukset/suuntaaja3_20131.pdf

Tukiliitto. (n.d.a). Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Haettu 16.6.2021 osoitteesta <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/itsemaaramisoikeuden-vahvistaminen/>

Tukiliitto. (n.d.b). Mitä osallisuus tarkoittaa kehitysvammaisen ihmisen näkökulmasta? Haettu 3.5.2021 osoitteesta <https://www.tukiliitto.fi/tavoitteet/osallisuus/>

Tukiliitto. (n.d.c.) Tuettu päätöksenteko. Haettu 18.6.2021 osoitteesta <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/tuettu-paatoksenteko/>

Tukiliitto. (n.d.d.) Osallisuus. Haettu 1.7.2021 osoitteesta <https://www.tukiliitto.fi/tavoitteet/osallisuus/>

Verner. (2020). Lääketieteellinen näkökulma. Haettu 14.6.2021 osoitteesta <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma>

Verner. (2018). Sosiaalinen näkökulma. Haettu 15.6.2021 osoitteesta <https://www.verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>

Verner. (2017a) Kehitysvammaisuuden määritelmiä. Haettu 14.5.2021 osoitteesta <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelmiä>

Verner. (2017b) Toimintakyvyn näkökulma. Haettu 14.6.2021 osoitteesta <https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>

Verner. (2015). Itsemääräämisoikeus. Haettu 1.7.2021 osoitteesta <https://verneri.net/selko/yhteiskunta/itsemaaraminen/itsemaaramisoikeus/>